

КОНТИНУИТЕТ И СТВАРАЊЕ¹⁾

ДР ЈАРОСЛАВ ПЕЛИКАН

(Уводно обраћање на православној Теолошкој Академији
Светиој Владимира, Кресћвуд, Њу Јорк, 24. мај 1975)

Напомена уредника: 25. марта 1998. године на празник Благовијести митрополит Теодосије је миропомазао професора Јарослава Пеликана у капели Теолошке академије Св. Владимира и професор је тако примљен у Православну Цркву. Професор Пеликан познат је као стручњак за проучавање хришћанске историје и доктрине. Написао је више од тридесет књига о религији и култури, а нарочито је познат по ономе што се сматра његовим животним дјелом, петотомно издање под називом: *Хришћанска традиција - историја развоја учења*. Он је почасни професор историје на Универзитету Јејл, гдје је предавао од 1962. године. Добио је Џеферсонову награду 1983, највећу почаст коју америчка Влада додјељује научницима у друштвеним наукама. Такође је примио и почасну титулу Доктора богословља 1988. на Теолошкој Академији Св. Владимира.

Можда се најбољи увод у његова широка академска интересовања може наћи у његовој књизи *Мелодија теологије - Философски рјечник* (Код нас превео М. Кнежевић, Јасен, Београд - Никшић - Требиње, 2005. прим. ред). Он је то дјело описао као „једну врсту аутобиографије у малим дијеловима - јер је организована по алфabetу, што јој даје очаравујућу једноставност“ (Увод). Он каже да иако ова књига нема посвету, да ју је имала, била би посвећена „Георгију В. Флоровском (1893-1979), који ме је више од било кога другог, изузев мог покојног оца, научио да појем *мелодију теологије* на овај начин.“ Када је 1997.г. на Теолошком факултету у Принстону одржан меморијални помен оцу Флоровском, професор Пеликан је рекао да је отац Георгије био „његов драги пријатељ и ментор... посљедњи од (његових) ментора, и онај коме највише дугује“.

Био је такође близак пријатељ оца Александра Шмемана и Дона Мајендорфа. Док је представљао професора Пеликана као уводног бесједника на Теолошкој Академији Св. Владимира 1975. године, отац Александар је рекао: „Најтежа ствар за мене када говорим о професору Пеликану је да кажем то зашто он није Православан“. У једном разговору убрао након његовог обраћања признао је да његов пут према Православљу, у ствари, подсећа на лет пилота који непрестано кружи око једног истог аеродрома тражећи начин да слети.

Његово уводно обраћање које је овдје наведено покреће питање које је увијек било важно за Православље: како може Црква, која је укоријењена и

1) Dr. Jaroslav Pelikan, Continuity and Creativity, A Commencement Address at St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary, Crestwood, New York, May 24, 1975. преузето са сајта: www.jackwell.org/articles/1998-SPRING-Pelikan.htm

његована Светим Предањем, да на одговарајући начин одговори на питања сваког доба? Штавише, тај однос између „континуитета и стварања“ је, како наводи професор Пеликан, „централни проблем мог научног рада“.

У традицији отаца Флоровског, Шмемана и Мајендорфа, желимо добродошлицу професору Пеликану у Православној Цркви као нашем учитељу.

Када сам био позван да вам се обратим, нисам имао много потешкоћа при одлучив да бих требало да нешто кажем о континуитету²⁾ (*continuity*) како га зову грчки Оци [...]³⁾, јер је веза између континуитета [...] и развоја учења, или (да то поновим само на енглеском, не и на грчком) између континуитета и стварања централна тема мог научног рада, и то је такође једна стална тема православне теологије. Пошто сам се одлучио за ову тему, био сам обавезан, по узору на неке проповједнике, да нађем неки текст – или можда претекст (ондје – пасус из неког дјела који се наводи прије самог текста, прим. ред). Обзиром да долазим на православну Теолошку Академију, прво сам помислио на мој омиљени дио код Светог Јована Дамаскина, у којем он каже: „Као пчела сакупљају све што је сагласно истини... Ја вам не нудим моје сопствене закључке, него оне до којих су великим трудом дошли најистакнутији богослови, а које сам ја само сакупљао и сумирао, онолико колико је то било могуће, у једну расправу.“ Једном сам преписао овај одломак на грчком као посвету у мојој књизи коју сам послао оцу Дјону Мајендорфу, на што је он одговорио: „За теолога је боље да је пчела него лептир!“

Али са именом као што је Јарослав, помислио сам онда да би било прикладније да изаберем текст из неког дјела словенске културе. Маја 26. је рођендан Пушкина, а поред тога, познато предавање Достојевског 8. јуна 1880. о Пушкину представља свјетовни пандан (а опет не заиста сасвим свјетован!) баш ове теме континуитета и стварања. Даљња размишљања о властитим именима водила су ме да се присјетим како су стручни чланови овог уточишта *Православља* са презименима као што су: Шмеман, Мајендорф и Ериксон, и схватио сам да бих се морао обратити тевтонској књижевној традицији за епиграф мога обраћања. И, наравно,

2) Назив *continuity* који стоји у наслову текста, и као тема се често понавља даље у тексту, нисмо преводили на српски, него смо оставили позјамљеницу *континуитет*, јер та ријеч има свог право синонима у српском језику; на само неколико мјеста смо је због контекста превели са *наставак* и *шрпање*. Такође, због контекста ријеч *creativity* нисмо превели са *стварање*, што би било њено основно значење, него са *стварање* – прим. ред.

3) У оригиналном тексту на енглеском са кога смо преводили не стоји која је то грчка ријеч у питању, него је наизмјенично, нико и ми преносимо. Исто се понавља даље у речењима – прим. ред.

нашао сам тамо гдје увијек прво потражим узвишену ријеч у немачкој књижевности, у Гетеовом *Фаусту*, у познатим стиховима:

„Was du ererbt von deinen Vatern hast
Erwirb es, um es zu besitzen.“

Иако игра ријечи *ererbten* и *erwerben* не може бити одговарајуће преведена, смисао се може отприлике овако парафразирати: „Оно што сте примили као наслеђе од ваших очева, морате заслужити ако заиста желите да то посједујете.“ Ово је постављено наспрам ранијих ријечи педантног помоћника, Вагнера, који се наизглед, како кажу данас, „разумије у историју“, а изражава задовољство када види:

„... Wie vor uns ein weiser Mann gedacht
Und wie wirs dann zuletzt so herrlich weit gebracht.“

(„Како је чак и прије наших времена мудар човек имао идеје, и како смо их ми сада напоскон величанствено довели тако далеко.“) Ова два одломка представљају два супротна погледа континуитета и стварања, и управо о тим аспектима ја желим да говорим данас.

I

Ријечи помоћника Вагнера су укратко изложен *Вјерују историцизма*, који је почео да доминира мишљу Запада, нарочито академских кругова, у вријеме када је Гете писао свога Фауста. Он је тај кредо, заправо, исмијавао као неко чији је он умногоме био дио. Али, за наше потребе овај кредо нуди одговарајућу супротност, јер показује како погрешна идеја континуитета води до искривљеног поимања стварања, како наша способност да видимо садашњост јасно зависи од изоштравања наше перспективе прошлости.

Управо то и јесте Вагнеров проблем. Он почиње своју расправу о „употребама историје“ са оним што је за њега, у то сам сигуран, великодушни уступак – да је „чак и прије нашег времена мудар човек имао неке идеје“. Снисходљивост која говори кроз ове ријечи, у најгорем случају, управо је настојање да се призна да је неко у прошлости могао јасно да каже нешто смислено. Али, одређивање онога у прошлости што нам је могло нешто објаснити или рећи, почива на ономе што смо ми сами рекли или учинили. То је потрага за поријеклом наших сопствених идеја и система. Чак и оваква потрага води до неких изненађења. Управо када неко изуми нови систем, или је створи нову теологију, или (ако хоћете) лансира нову јерес – историјско истраживање ће показати да је та идеја, бар донекле, већ раније била испробана и није успјела. На примјер, изгледа да су се духови гностика вратили у

протеклих неколико деценија да прогањају дјецу нашег модерног доба. Али озбиљније је извртање прошлости до којег долази ако јој постављамо само питања из наше садашњости, умјесто да покушамо открити њена питања – питања која прошлост упућује нама и нашем времену. Сматрати да је изванредно то што су Платон или Григорије Назијанзин имали првокласни интелект значи погрешно тумачити историју само као прелудију овом садашњем тренутку. Као што човјек може путовати у друге земље и може бити притиран тиме што ти странци не говоре енглески или, с друге стране, да буде одушевљен што дјеца могу да чаврљају на страном језику, исто тако човјек може да путује кроз вријеме, као и кроз простор, а да никад не допусти да овај однос између субјекта и објекта буде обрнут. Тада потрага за континуитетом постаје интелектуални хоби, или се гледа готово као нека неугода.

Са прихватањем неизоштрене слике прошлости неизбежно долази и једно преувеличано тумачење садашњости: „И како смо сада напокон ми величанствено довели те идеје тако далеко!“ Као што Фауст саркастично одговара: „Да, заиста, све до самих звијезда“ – *Ja, Bis an die Sterne Weit!* Иронично, ова тенденција да се садашњост учини апсолутом, којим се прошлост просуђује, често је била професионална болест историчара, чији је задатак (или би барем требало да буде) да покушају оживјети прошлост. На примјер, један од најистакнутијих историчара хришћанске доктрине у 19. вијеку, Фердинанд Кристијан Бор, објавио је 1838. г. књигу о историји доктрине о помирењу. Каже се да су три периода те историје: петнаест вијекова од самих почетака Цркве до Реформације, три вијека од Реформације до смрти Имануела Канта (1804) и три деценије од смрти Канта до издања те књиге. Тако, узвишена тврдња о нечијем сопственом положају у историји је, ако ништа друго, још смјешнија од виђења остатка историје на које се тврдња и ослања. Само помислите на трендове и илузије у име којих се од хришћанског предања тражило да одустане од својих главних увјерења! За вријеме просвјетљености и кроз 19. вијек Јеванђеље је нападано као мрачно и песимистично, са свим тим својим причама о гријеху и покварености, што је тадашњи модерни напредак сада био превазишао. С друге стране, у 20. вијеку хришћанска порука се чини сувише добром да би била истинита, обећавајући, као што то она чини, наду и вјечни живот и преображење људске природе у божанску. Замјерке Хришћанству су добиле заокрет од пуних 180 степени, па су се тако они који су у име одређене савремене теологије судили прошлости нашли у истину потиснутим од стране саме те прошлости, према којој су

били тако надмени. А у међувремену су били лишени способности да сагледају свој властити „запис о времену“ непристрасно и са разумијевањем које долази од његовања традиције.

Када се прошлост и садашњост односе једна према другој по Вагнеровој формули, и континуитет и стварање трпе. Црква себе не дефинише на основу свог трајања кроз историју, него на основу своје способности да одговори на текуће догађаје. Ову заокупљеност савременим, а стога и привременим, неки теолози тумаче као саму душу стварања. Али, када се историја посматра као низ постојећих тренутака међусобно повезаних искључиво хронолошким слиједом, онда одговор на текуће догађаје нужно мора бити импровизиран, као да нико никада раније није морао да реагује на догађаје. Шта год та импровизација могла да учини животу човјека и народā, у животу хришћанске Цркве то би значило да „стварање“ и „важност“ могу да се постигну искључиво путем одрицања од хришћанског идентитета. Речено нам је у Јеванђељу (Мк. 9, 41) да ко год напоји чашом воде у Име Христово, биће благословен. Социјално Јеванђеље 20. вијека организовало је масовне програме давања чаше хладне воде, али због тога што је изгубило континуитет није било способно да одреди како се то чини „у Име Христово“, док разлике између друштвено-политичких радњи црквених људи и њихових свјетовних (обично либералних) колега једва да је и било. Напокон је неко морао да закључи да уопште нема сврхе у изговарању Христовог имена, будући да то не чини воду хладнијом или свјежијом. Крајњи резултат свега овог је секуларизација – коју неки „стваралачки“ теолози спремно поздрављају као талас будућности. Цвијет је откинут из свога коријена и сада почиње да вене.

II

Како се можда сјећате, доктор Фауст је проучавао „*Philosophie, Juristerei und Medizin und leider auch Theologie*“, и иако је током тога био изгубио вјеру (сјетите се његових ријечи на Васкршње јутро: „*Die Botschaft hor ich wohl, allein mir fehlt der Glaube*“), он није сасвим изгубио разум. Тумачење „континуитета и стварања“ изражено у његовој формули: „Оно што сте примили у наслеђство од ваших очева, морате да заслужите ако заиста желите да то посједујете“, без сумње је повјерено вјери и теологији, али се тиче умјетности, језика и америчке уставне Владе. Стога Фауст, који је прототип модерног паганина, може да нам послужи и на начин како је Аратус (= антички грч. пјесник, прим. ред) послужио Св. Павлу на Ареопагу ријечима: „Јер његов род јесмо“ (Дал. 17, 28). Те мељна претпоставка ове формуле је то да заиста постоји наслеђе

које смо примили од наших отаца, и да је оно „дато“, како у смислу да је оно објективно ту прихватили га ми или не; тако и у смислу да је оно дар који долази не *od* нас, већ *ka* нама. Ако ово примјенимо на живот и вјеру Цркве, то значи да ниједна генерација не почиње *de novo*. Чак ни апостолска генерација није тако почињала, јер је доказала, кроз Нови Завјет и рану проповијед, свој континуитет са народом Израиља. Када се од Цркве тражи да „да одговор“ (1Пт 2, 15), тај одговор има свој почетак у вјери 318 Светих Отаца сабраних у Никеји. Када се Црква сабира на богослужење и молитву, једно од средишњих увјерења којем даје глас је њено захваљивање за наслеђе које дијели са свима онима прошлим и садашњим који славе Благословену и Нераздјеливу Тројицу. Било је времена када су се људи Цркви окретали тражећи од ње политичко и друштвено вођство, али сада то могу да пронађу и другдје; проналазили су најузвишенији израз музике и умјетности у Цркви, али никоме више за то није потребна Црква. Користили су Цркву као мјесто гдје су сретали пријатеље и окупљали се са својим породицама, али таквих мјеста данас има више него што већина људи и породица жели.

Шта је онда остављено Цркви? Па оно што је све вријеме било „једино потребно“, предање вјере и учења, слављења и дисциплине. У Цркви, и само Цркви, 20. вијек може да пронађе ту традицију, али је може наћи само ако Црква чува и његује оно што је наслиједила од Отаца. Али Црква није музеј или маузолеј, и не смије се допустити да њена наслијеђена традиција постане само један експонатски примјерак славне прошлости. У једноме епиграму са којим сам почео бивати поистовјећиван, традиција је жива вјера мртвих, а традиционализам је мртва вјера живих. Ми који његујемо наслеђе Отаца стално смо искушавани да га притиснемо на груди, да га пажљиво глачамо, или да га балзамујемо да би га сачували од зуба времена – као да је хришћанска базилика нека врста пирамиде са луковичастом куполом на врху!

Јер оно што смо примили као наслеђе од наших Отаца, морамо да заслужимо ако заиста хоћемо да га посједујемо. Свака генерација у Цркви је морала изнова да научи ову лекцију. Континуитет није исто што и архаизам, и Црква је увијек изнова реаговала на изазове јереси и невјерника износећи своју историјску вјеру и преобликујући је – као што је Максим Исповједник говорио – „тумачећи је и изводећи њене импликације“ (PG 91:260). Тако је за Оце било прикладно да као одговор на Христолошку јерес или нападе на свете иконе, наводе Никејско исповиједање вјере са разрађеним парафразирањем које се обраћало тим лажним учењима. Онда и за нас остаје прикладно да себе смјестимо

унутар континуитета вјере наших Отаца, и да у име тог континуитета говоримо Ријеч Божију данашњем свијету. Јер оно што је свијету затрованом сваким пролазним тренутком потребно да се отријезни јесте порука апостолске вјере. Притом ми нисмо само цијеви кроз које та порука пролази, већ живи, спремни на одговор, и, да, креативни учесници текућег живота и историје.

За тај текући живот и историју смо ми крштени, и на његово очување, преношење и општење ћете ви, као свештеници, бити позвани. Ваша свештеничка служба биће свакодневно поновно одигравање приче о спасењу, свакодневно поновно примање наслеђа. Она ће постати истинско креативно понављање и поновно примање, не одсијецајући се од догме, литургије и дисциплине, него имајући храброст да тврди шта вјера значи, као и шта је значила. Они од нас који су имали привилегију да одрастају у емигрантским заједницама познају проблеме, али такође и захвалност за то што су двојезични: понекад језиком А боље изражавамо шта желимо да кажемо, а други пут је то језик Б. Али, један од наших задатака је увијек био да подстичемо комуникацију са онима који, за разлику од нас, нису имали ту срећу, већ говоре само један језик. На неки начин свештенство, Цркве је позвано да буде двојезично, да говори језик традиције и да одржава континуитет са њим, али и да креативно преошћује комуникацијски јаз са онима који говоре само „модернезе“. То је један ризичан подухват. Много је лакше живјети у прошлости, или са друге стране, капитулирати пред модернизмом, као што пословица каже „што је било, било је“.

Ни на једно од овога нисмо позвани, већ на учеништво, вјерност и континуитет са вјерним ученицима Цркве кроз вијекове. Утемељени на том континуитету и чинећи ту традицију својом сопственом, бивамо ослобођени да говоримо и да радимо као они којима је кроз Оваплоћење дата привилегија да имају удјела у самој природи Бога Творца и Његовој слободи.

Уговор о оваквом континуитету и стварању је позив и обећање самога нашег Господа: „Ако наставите ријеч моју, заиста сте моји ученици и познајете истину и истина ће вас ослободити“ (Јн 8, 31-32).

*Са енглеског превела Маја Ђурасовић,
редакција превода – „Видослов“*